

HET VERHAAL VAN JOHANNES WILBRINK

Op 20 september 1862 werd in Elst uit eenvoudige burgerouders een baby geboren. Het was een jongen. Hij kreeg van zijn ouders de naam Jan Willem mee. Wij kennen hem als Roelof Jan Willem Rudolph, de bekende predikant die een onuitwisbaar stempel heeft gedrukt op de geschiedenis van het Jeugdorp De Glind. Drie jaar later, op 28 september 1865 werd in Beekbergen uit geboede ouders, ze behoorden tot de notabelen van het dorp, ook een baby geboren. Het was eveneens een jongen. Hij was nummer vijf in een rij van elf kinderen. Hij kreeg van zijn ouders de naam Johannes mee. Wij kennen hem nu als Johannes Wilbrink Willemszoon, kandidaat notaris. Een man die ook zijn stempel heeft gedrukt op de ontstaansgeschiedenis van het Jeugdorp De Glind; maar niet onuitwisbaar en dat is toch bijzonder. Je zou verwachten dat hij in een adem genoemd zou worden met dominee Rudolph: "O, de man die samen met dominee Rudolph....." Dat is echter niet het geval.

Waar over de dominee, de man van het woord, in de honderdjarige geschiedenis van het Jeugdorp talloze artikelen zijn geschreven, is over de ander, de man van de daad, niet zoveel terug te vinden. Wie is Johannes Wilbrink eigenlijk? Wat is het voor persoonlijkheid en hoe komt zo'n man nou in een kleine nederzetting nabij Achterveld terecht? We kwamen in contact met Joost de Boer en Hermine Brinkman; Joost is inmiddels 90 jaar oud en een kleinkind van Johannes en Hermine is 54 jaar oud en een achterkleinkind van Johannes. We ontmoetten elkaar in het dorp De Glind in bistro ONS. Samen met John Oldenburg verzorgden we een rondleiding. Het werd een gedenkwaardige dag, want op deze dag leerden we door de verhalen van Joost en Hermine hun grootvader en overgrootvader Johannes beter kennen. We danken dat aan het feit dat Annie, de moeder van Joost en de dochter van Johannes, een onuitputtelijke bron van informatie voor hem is geweest.

JOHANNES EEN MAN VAN DE DAAD

Zijn jeugd en vorming

'Johannes werd geboren in Beekbergen. Hij was nummer vijf, zeg maar de middelste. Johannes was principieel streng in het geloof, streng in de opvoeding van zijn kinderen en in zijn verdere doen en laten. Zijn beide oudere broers waren veel meer vrijdenkend, ook gezien de keuze van hun vrouwen. Daar werd bij Johannes thuis bijna niet over gesproken, noch werd daarmee contact onderhouden. Ook het contact met zijn zussen was pover, eigenlijk was het onderlinge familiecontact bevreemdend spaarzaam! Het lijkt erop dat het strenge rechtlijnige karakter van Johannes de meest waarschijnlijke oorzaak was. Het volgende verhaal geeft hiervan wel een goed beeld.

Rond 1875 hield Kuyper, een antirevolutionair, 'Hagenpreken' in Nederland voor een socialere maatschappij. Hij was fel tegen het liberalisme van die tijd, omdat een groot deel van de "Elite" daar deel van uitmaakte en zij de bestuurlijke macht in handen hadden. Kuyper kwam soms voor zijn 'Hagenpreken' naar Apeldoorn of Arnhem. Maria, de moeder van Johannes, was zo gegrepen door zijn ideeën dat zij zelfs helemaal te voet heen en terug liep om die preken bij te wonen. Nog opmerkelijker is dat haar jongste zoon, Johannes, hij was toen 10 jaar oud, als enige van de kinderen die circa 20 kilometer met haar meeliep.

Waarom gingen ze niet met een rijtuig heb ik me afgevraagd? Was er geen rijtuig of mocht het op zondag niet of was haar man het er niet mee eens? Hoe dan ook, het geeft wel aan hoe streng het leven door geloof en regels bepaald werd.

Nadat Johannes van school kwam volgde hij een opleiding tot notaris. Eerst werkte hij als kandidaat op een kantoor in Apeldoorn (of Hattum), maar later kwam hij op het kantoor van notaris Feith in Beekbergen terecht. Hoe gek dit ook mag klinken, deze stap was bepalend voor zijn verdere leven.

Het huwelijk tussen Johannes en Annalida Jacoba Ploeg

Hoe het huwelijk tussen Johannes en Annalida tot stand kwam, daar kan ik alleen maar naar gissen. Ze waren beiden in 1865 geboren, in Beekbergen opgegroeid en hadden in dezelfde klas gezeten. Hij was kandidaat-notaris, zij was de dochter van een hereboer. De ouders behoorden tot de notabelen van Beekbergen. De mannen zaten in het kerkbestuur, de ene voor de gereformeerden en de ander voor de hervormden. Er was maar een kerkgebouw in Beekbergen en dat werd door beide stromingen gebruikt. Dus moesten de diensten op elkaar worden afgestemd. Dat betekende regelmatig contact. Ik sluit niet uit dat er over het huwelijk tussen Johannes en Annalida het nodige gesproken en 'georganiseerd' is. Volgens Annie, mijn moeder en de dochter van Johannes en Annalida, was Annalida een zachtaardige, rustige, wat gereserveerde begripvolle en zeker niet moeilijke vrouw. Volgens Annie was het best een goed huwelijk ondanks dat haar vader Johannes een streng gereformeerde, principiële, autoritaire persoon was. Hij was streng, met strikte regels en nog driftig ook. Hij was een doorzetter, zelfs een beetje een streber en daarbij goed van de tongriem gesneden. Hij was eerlijk en hij straalde vertrouwen uit. Er was eigenlijk nooit onenigheid tussen de echtelieden, althans niet zolang de kinderen er bij waren.

Het keerpunt

Tijdens zijn werkzaamheden op het kantoor van notaris Feith bleek al gauw dat notaris Feith een aangetrouwd familielid was van de graaf van Limburg Stirum. Zowel de graaf als zijn vrouw waren eveneens onder de indruk geraakt van Kuyper en zijn denkbeelden. Samen met andere Gelderse edellieden en gefortuneerde gewone mensen besloten ze in navolging van generaal Johannes graaf van den Bosch met zijn maatschappij van weldadigheid (Het bedelaarsgesticht in Veenhuizen. Zie ook het boek van Suzanna Jansen met als titel: 'Het pauperparadijs) om ook iets op te zetten voor zwervers en landlopers. Dat gebeurde en zo werd de stichting het Hoogeland geboren. Alle nodige officiële stukken en statuten werden op het notariskantoor door Johannes opgesteld. Toen de zaak zo goed als rond was, vroeg van Limburg Stirum aan de notaris of hij misschien nog een geschikt iemand wist om directeur van de stichting te worden. Iemand die toezicht en leiding aan de onderneming zou kunnen geven. Het moest wel iemand wezen die plaatselijk een beetje bekend was, zodat eventueel onverwachte problemen soepel opgelost zouden kunnen worden. Johannes, mijn opa, zag zijn kans schoon en zei dat hij er zeer veel interesse in had om dat te worden. Na de nodige uitwisselingen van achtergronden, geloofsovertuiging en inzichten werd de zaak al snel beklonken. Denk daarbij vooral aan de socialere maatschappij die Kuyper als antirevolutionair predikte en die van Limburg Stirum hiermee gestalte wilde geven. Johannes zag deze baan wel zitten. Meegespeeld zal hebben dat hij in zijn jeugd enigszins geïndoctrineerd was door de Kuyper preken te Arnhem en een overtuigd aanhanger was geworden van de leer van Kuyper. Aan de andere kant zullen ook maatschappelijke overwegingen een rol hebben gespeeld. Daarmee was de Hoogeland stichting geboren en werd het Hoogeland op 17 oktober 1894 geopend met Johannes als eerste directeur. Hij was een succesvolle directeur en hij bracht de stichting tot bloei. Met trotse bewondering vertelde mijn moeder dat, als haar vader door een bos had gelopen, hij aan het eind van de wandeling zo kon zeggen hoeveel kubieke meter hout van elke soort er per hectare verwacht kon worden en dat hij er altijd hooguit een paar procent naast zat. Hij had kennelijk een goed stel hersens voor rekenen en wiskunde. Zo wist Johannes het Hoogeland in zeven jaar tijd tot een goed draaiende onderneming op te werken.

Aan alles komt een einde

Echter, aan alles komt een einde. Ervonden ingrijpende veranderingen plaats. Door het overlijden van de beide graven; vader en zoon Van Limburg Stirum in 1902 en 1905 en enkele andere personen van het eerste uur (meest gereformeerd), veranderde de samenstelling van het bestuur essentieel. Het bestuur wilde de zaak financieel op een veel commerciële basis opzetten, bijvoorbeeld door de uitgifte van pandbrieven en aandelen. Maar de gravin en weduwe Van Limburg Stirum was daar absoluut op tegen. Zij hield vast aan de oorspronkelijke grondslag: *De ontwikkeling van de protestantse en algemeen filantropische bestrijding van 't pauperisme, bedelarij en landloperij in de 19^e en begin 20^e eeuw, met name in Gelderland door middel van opvang, werkverschaffing en verzorging. Het geheel vergezeld van zending en gefinancierd op charitatieve basis.* De onenigheid die hierover ontstond in het bestuur werd uitgevochten over de rug van mijn opa Johannes. Uiteindelijk leidde dit tot een definitieve breuk met als gevolg dat de gravin van Limburg Stirum en haar medestanders van het eerste uur zich en bloc terugtrokken.'

Een nieuw begin voor Johannes Wilbrink.

Als schrijvers van dit verhaal nemen we het nu even over van Joost en Hermine. Elders op de grens van Utrecht en Gelderland, tussen Amersfoort en Barneveld in een grensgebied van Gelre en Sticht, een streek van ruige heidevelden en onaangetaste bossen, ontstond een nieuw samenwerkingsverband tussen de mannen en vrouwen die de leer van Abraham Kuyper aanhingen; een groep sociale christenen. Een ervan is Johannes Wilbrink, we zien hem voor het eerst op een foto bij de Eerste Steenlegging van het meisjespaviljoen in 1913. Hij staat wat verborgen achter ds. Rudolph. Beide mannen zijn op dat tijdstip directeur van de vereniging tot duurzame verzorging van minderjarigen 'De Glindhorst', de kinderstichting onttrokken uit weerspanning woud en opgericht op 4 december 1911 te Utrecht. Ds. Rudolph, de man van het woord, als predikant-directeur en Johannes Wilbrink, de man van de daad, als landbouw-directeur. Ze waren in eerste instantie, bij de oprichting van deze vereniging, bestuurslid. Rudolph was de voorzitter en Wilbrink was secretaris. Johannes is ten tijde van de benoeming als secretaris nog steeds directeur van het Hoogeland te Beekbergen en Rudolph is predikant te Leiden. Tegelijkertijd zit de groep bestuursleden die zich afgescheiden heeft van de Hoogeland stichting niet stil. Gezamenlijk richten zij met andere gereformeerden aan de Schoonderbekerweg nabij Achterveld een nieuw 'pauperparadijs' op, namelijk de mr. Jan Pieter Adolfvereniging, opgericht eind 1911 te Arnhem. Het heeft een tijdje geduurd voor de nieuwe stichting werd geopend. Begin 1915 was het zover. De stichting is genoemd naar de overleden graaf **Jan Pieter Adolf** van Limburg Stirum.

Van papier naar werkelijkheid

Het oprichten van een vereniging op papier is een, maar om de plannen die men had ook te kunnen realiseren had men geld nodig; veel geld. Een centrale rol was in dit verband weggelegd voor de gravin Van Limburg Stirum. Op 1 juni 1912 moest aan de heer A.W.J.J. baron Van Nagell, de koopprijs van de landerijen van 60.000 gulden worden betaald en de daarbij komende onkosten. De vereniging (mr. Jan Pieter Adolf vereniging) had evenwel geen penning in kas. Ja, ze hadden zelfs nog geen penningmeester. Mevrouw Van Limburg Stirum is toen zo bereidwillig geweest het land op haar naam te kopen en het tegen 5% rente aan de vereniging af te staan. Zij betaalden haar 5% en zij stond toe dat de pachten van de twee boerderijen Schaffelaar en Schoonderbeek aan de vereniging toevielen. Verder betaalde de gravin ook de belastingen en de belangrijkste reparaties. Op 27 juni 1914 is het grondbezit op naam van de vereniging overgedragen, nadat vooraf een gedeelte was verkocht aan de vereniging tot duurzame verzorging van minderjarigen, die op dat deel haar tenten opsloeg.

De periode in De Glind

Hoe de contacten met ds. Rudolph en de zijnen tot stand zijn gekomen, daar moeten we naar raden, maar de bestuurssamenstellingen in de beginjaren, de statuten, de uitgaven in de kasboeken en de jaarverslagen uit die tijd geven een duidelijke samenhang te zien. De leer van Abraham Kuypers was de verbindende schakel in het geloofsleven van deze mensen.

Maar het verhaal van Joost is nog niet afgelopen.

'Toen Johannes ontslag nam bij het Hoogeland was er in Achterveld nog niets. Daarom werd er in het voorjaar van 1913 tijdelijk een huis in Apeldoorn gehuurd. *(Opmerking van de schrijvers: Hij is dan al wel actief bij de kinderstichting. Dat blijkt ook wel uit de kasboeken. Hij krijgt, net zoals Rudolph, salaris voor zijn werkzaamheden en de onkosten worden betaald.)* Echter, de afstand viel Johannes zwaar, vooral in de winter: het heen en weer reizen met de trein naar Amersfoort, gevolgd door zes kilometer fietsen op en neer naar Achterveld naast de drukte van de gehele organisatie en de inrichting van het gebied. *(Opmerking van de schrijvers: Rudolph was al geruime tijd ziek en overleed in mei 1914. Plaatsvervangend predikant – directeur voor de mr. P.J. Adolfstichting in die tijd werd dominee Vogelaar, de latere directeur van De Glindhorst in de periode juni 1914 – 1924).* Daarom huurden mijn grootouders begin 1914 een huis in Barneveld. Ze zaten daar net een paar maanden toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak en de eierenmarkt ineens stortte. Voor een dubbeltje mocht je bij de boer een hele mand eieren bij de kippen weghalen. Van mijn oma, Annalida, moesten mijn moeder en haar broer wel zes manden vol halen. Die werden grotendeels geweekt. Mijn moeder herinnerde het zich nog heel goed; de hele winter ingemaakte eieren op het menu, te pas en te onpas.

In 1915 konden ze eindelijk in Achterveld de nieuwe directeurswoning aan de Schoonderbekerweg betrekken. Die was op een kunstmatig opgeworpen heuvel gebouwd. Van daaruit had je niet alleen een overzicht over het hele terrein van de mr. Jan Pieter Adolf stichting, maar ook verder over de Gelderse Vallei. Buitengewoon indrukwekkend vond mijn moeder de zomerse onweersbuien, als die met pikzwarte donderkoppen uit het zuidwesten kwamen opzetten en waaruit dan bliksemschichten schoten. Dat spektakel fascineerde haar in het bijzonder, vertelde ze later.

Het kan verkeren

1916 werd voor Johannes en Annalida, mijn opa en oma, een rampjaar. Allereerst waren de Oostenrijkse en Russische spoorwegaandelen in korte tijd nog maar de helft waard geworden. Nu had Johannes, net als vele andere Nederlanders, daar juist het grootste deel van de bruidsschat van zijn vrouw in belegd, omdat die voor de oorlog een heel goed rendement gaven. Maar na de Russische revolutie, in het voorjaar van 1917, waren die aandelen helemaal niets meer waard en werden ze voor de grap wel eens als behangselpapier gebruikt. Wat hem uiteindelijk de das heeft omgedaan, was dat eind 1916 de voedselschaarste in Duitsland al maar slechter werd en de Nederlandse boeren wilden daar graag hun groenten gaan verkopen. Johannes kreeg uiteindelijk na veel lobbywerk bij de nodige instanties, de toestemming om een trein (althans een heel stel wagons) met aardappelen, witte en rode kool naar Duitsland te laten rijden. Met de vrachtbrief op zak ging hij naar de Haarlemmermeer om daar de zaak af te handelen. De animo onder de boeren was begrijpelijkerwijs zeer groot. De verdeling van de levering en de belading liet hij daarom aan het plaatselijk comité over. Die konden dat immers aan de hand van de vrachtbrief het beste regelen. Dat bleek een grote misrekening. Het is niet helemaal zeker wat er daadwerkelijk is gebeurd. Wat wel duidelijk werd, is dat de boeren zich niet helemaal aan de verdeling en de vrachtbrief hadden gehouden. Het bleek teveel te zijn. Bij de grenscontrole liep dat natuurlijk mis. Er ontstond een grote rel. Omdat de papieren allemaal op naam van Johannes waren afgegeven, werd hij erop aangesproken. Welke financiële dan wel gerechtelijke consequenties dit voor Johannes heeft gehad is niet bekend. Mevrouw van Limburg Stirum was in ieder geval razend omdat de naam van de mr. Jan Pieter Adolf Stichting in diskrediet was gebracht, waardoor ook de subsidie in gevaar kwam. Ze

ontsloeg hem op staande voet. Dat betekende het einde van het directeurschap van Johannes Wilbrink. Het duurde van 1915 tot 1917.'

Een man van het woord en een man van de daad

Uiteraard is het verhaal van Joost en Hermine niet afgesloten met het einde van het directeurschap van Johannes Wilbrink, de man van de daad. De man die in staat was om aan de werkzaamheden in dit woeste gebied leiding te geven. Het werk op de kinderstichting, De Glindhorst werd overgenomen door ds. Vogelaar en de opvolger van Johannes Wilbrink werd Evert van den Brink. Evert overleed in 1930, kort voor het faillissement van de mr. P.J. Adolfstichting. Hij ligt begraven op het kerkhofje aan de Ringlaan in De Glind.

Hoe ging het verder met Johannes? Hij werd verzekeringsagent en klom al snel op tot hoofdinspecteur. 'In 1926 en 1927 woonden opa en oma Wilbrink nog in Zwolle. Ze waren toen 61 jaar oud. Johannes hield zich nog steeds bezig met verzekeringszaken. Begin april 1928 overleed mijn grootmoeder. Na het overlijden van zijn vrouw had opa Johannes nog heel wat zaken af te handelen. Daarna vertrok hij naar Indië, waar zijn twee dochters en hun mannen met kinderen verbleven. In dat land ben ik geboren. Mijn opa had nog vele plannen, maar dat kwam er niet van. Op 6 juni 1931 overleed hij op 66 jarige leeftijd.'

Johannes Wilbrink, medevormgever van het gebied dat we nu kennen als de Schoonderbekerweg en het dorp De Glind. Een driftkikker, streng, principieel maar ook een harde werker en een doorzetter, alles gebaseerd op een streng gereformeerd geloof, maar wel opgewekt en positief en hij kon zelfs heel innemend zijn, vertelde Annie de dochter van Johannes aan haar zoon Joost.

In de kring van gereformeerden betreurde men het in het bijzonder het heengaan van de man van het woord, *die zijn droom had gedroomd, maar slechts de contouren van de werkelijkheid had mogen zien. Een nu vrijwel vergeten voorman, een strijder, maar een christen, wiens grootheid zich niet naar menselijke maatstaven laat meten, een eigentijdse bewogen Samaritaan, die centraal en evangelisch heeft gestaan in het voorterrein dat heeft geleid tot de komst van een meervoudige vorm van gerichte jeugdzorg; opvoeding, verzorging, onderwijs*, aldus journalist Jan Roelfs in zijn bijdrage in het boekje *Jeugdweelzijnszorg* uitgegeven ter gelegenheid van het 50 jarig bestaan van de vereniging tot verzorging van kinderen De Rudolphstichting.

En wat lezen we over Johannes Wilbrink in dit boekje? : *in de latere naamgeving van het toen, in 1927 gereorganiseerde Jeugdorp – De Rudolphstichting – wordt Rudolph zijn nagedachtenis tot op de dag van vandaag geëerd, tezamen met anderen, zoals: Johannes Wilbrink Willemszoon, directeur van het Hoogeland te Beekbergen, in het begin secretaris van het bestuur.*

Of Johannes Wilbrink zo geëerd is en bekend, daar hebben wij als schrijvers van dit verhaal toch een andere mening over.

Twee bijzondere gereformeerde mannen –broeders, die je niet los van elkaar kunt zien. Wie weet, zitten ze hierboven nog te keuvelen met elkaar en hebben ze het over de vraag: "Waarom wordt aan de een zoveel aandacht besteed en lijkt de ander bijna vergeten?"

Jaap Krediet en Rieke Visser, 19 november 2018

